

KİŞİLERARASI İLİŞKİ TARZLARININ SALDIRGANLIK İLE İLİŞKİSİ*

Bozkurt KOÇ**

Özet

Amaç: Kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Aynı zamanda kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlık, cinsiyet ve ailede şiddete uğrayıp uğramama açısından değerlendirilmektedir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini 2013-2014 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören toplam 430 katılımcıdan oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılara Kişisel Bilgi Toplama Formu, Kişilerarası İlişkiler Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda verilerin analizinde bağımsız gruplar t testi, Ki-kare testi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Testi ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma bulguları, genel olarak besleyici ilişki tarzlarının saldırganlıkla negatif yönde; ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarının ise saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu ve bu ilişki tarzlarının saldırganlığı anlamlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Aynı zamanda kadınların besleyici ilişki tarzları puan ortalamalarının erkeklere oranla daha yüksek; ketleyici ilişki tarzları puan ortalamalarının ise erkeklerden daha düşük olduğu söylenebilir. Diğer taraftan erkeklerin saldırganlık düzeyleri kadınlara göre daha yüksektir. Ailede şiddete uğrayan katılımcıların ketleyici kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamaları ailede şiddete uğramayanlardan daha yüksek; besleyici kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamaları ise ailede şiddete uğramayanlardan daha düşüktür. Aynı şekilde ailede şiddete uğrayan katılımcıların saldırganlık puan ortalamaları ailede şiddete uğramayan katılımcılardan daha yüksektir.

Sonuç: Sosyal çevrede kazanılan kişilerarası ilişki tarzları, bireyin sosyal ilişkilerini olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Besleyici ilişki tarzları sosyal ilişkilerde yapıcı, empatik ve anlamaya dayalı ilişkilere hizmet ederken; ketleyici ilişki tarzları yıkıcı ya da saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Bulgular bireylerin küçük yaşlardan itibaren olumlu kişilerarası ilişki tarzlarını benimsemelerinin ve olumsuz kişilerarası ilişki tarzlarından kaçınmaları gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kişilerarası ilişki tarzları, saldırganlık, iletişim ve empati.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERPERSONAL RELATIONSHIP STYLES AND AGGRESSION

Abstract

Aim: The main aim of the study was to determine the relationships between interpersonal relationship styles and aggression levels. In addition,

* Bu araştırmanın bir bölümü "Gençlik ve Kültürel Mirasımız" adlı Uluslararası Kongre'de (16-18 Mayıs 2014, Samsun/Türkiye) "Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası İlişki Tarzları İle Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki" adıyla sözlü ve yazılı bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, bozkurt.koc@omu.edu.tr.

the study intended to evaluate interpersonal relationship styles and aggression in terms of gender and status of exposure to domestic violence.

Method: The research sample consisted of 430 participants attending various faculties of Ondokuz Mayıs University in the 2013-2014 academic year. The Personal Information Collection Form, The Interpersonal Relationship Scale, and The Aggression Scale were administered to the participants. The independent groups t-test, the chi-square test, the Pearson product-moment correlation test, and the hierarchical regression analysis were employed for analyzing the research data.

Findings: The research findings generally indicated that there was a negative relationship between nutritive relationship style and aggression; there was a positive relationship between inhibiting/poisonous relationship style and aggression; and such relationship styles predicted aggression significantly. In addition, the women's score averages in nutritive relationship style were higher than those of the men; and their score averages in inhibiting relationship style were lower than those of the men. On the other hand, the men had higher aggression levels in comparison to the women. The score averages of the participants exposed to domestic violence in inhibiting relationship style were higher than those of the participants not exposed to domestic violence; and their score averages in nutritive relationship style were lower than those of the participants not exposed to domestic violence. Likewise, the participants experiencing domestic violence had higher aggression score averages in comparison to those who did not undergo domestic violence.

Result: Interpersonal relationship styles, which are acquired in the social environment, affect individuals' social relations positive or negatively. While nutritive relationship style contributes to constructive, empathetic, and understanding-based social relations, inhibiting relationship style may lead to destructive or aggressive behaviors. The research findings reveal the importance of adoption of positive relationship styles by individuals as of early ages and their avoidance of negative interpersonal relationship styles.

Keywords: Interpersonal relationship styles, aggression, communication and empathy.

Giriş:

Kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlık, psikolojide olduğu gibi diğer bilim dallarının da ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Çok yönlü bir problem olan saldırganlığın nedenleriyle ilgili farklı fikirler ileri sürülmekte; çeşitli değişkenlerle ilişkisi incelenmektedir. Saldırganlıkla ilişkili olan kavramlardan birisi de kişilerarası ilişki tarzlarıdır. Bu araştırmada öncelikli olarak saldırganlık ve kişilerarası ilişki tarzlarıyla ilgili teorik bilgilere yer verilmekte, ardından da iki değişken arasındaki ilişki incelenmektedir.

Genel olarak saldırganlık, diğer bir insana fiziksel, duygusal ya da psikolojik olarak zarar verme niyetiyle yapılan davranış olarak tanımlanmaktadır (Kirsh, 2006: 10). Bir davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesi için, davranışın karşıdaki kişiye zarar verme niyetiyle yapılmış olması gerekir (Anderson and Bushman, 2002: 28-29; Krahé, 2001: 10). Diğer taraftan saldırganlık, sağlıklı bir yoldan bireyin kendini ortaya koyabilmesi biçiminde yerinde ve öz

koruyucu olabileceği gibi, yıkıcı davranışlarda olduğu gibi olumsuz da olabilmektedir (Budak, 2003: 648-649).

Bununla birlikte saldırganlık, fiziksel ve ilişkisel, duygusal ve araçsal, savunucu ve yıkıcı; düşmanlık içeren ve araçsal; doğrudan ya da dolaylı, sözel ya da fiziksel, aktif ya da pasif; düşmanca saldırganlık gibi farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır (Fromm, 1993: 22; Wiehe, 1998: 2; Ainsworth, 2002: 50; Kirsh, 2006: 10-11). Aynı zamanda saldırganlık yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık olmak üzere üç ana başlıkta incelenmektedir. Düşmanlık içeren yıkıcı saldırganlık, istenmeyen davranışların ortaya konulmasıdır. İnsanlar beklentilerini gerçekleştiremedikleri zamanlarda hayal kırıklığı, üzüntü ve korku gibi karmaşık duygular içerisinde girebilirler. Bu duygu yoğunluğu içindeki birey, toplumun kabul etmeyeceği saldırgan bir tutum sergileyebilir. Yıkıcı saldırganlık türünde birey kendine zarar verdiğine inandığı kaynağa zarar verme amacını taşır. Toplum, saldırgan davranışlara izin vermeyeceği için, birey bu davranışını ya bastırma yoluna gider ya da toplumun kabul edeceği bir şekilde ortaya koyar. Edilgen saldırganlık ise, karşısındaki kişiyi öfkelenmeden saldırganlık duygusunun tatmin edilmesidir. Burada, karşısındaki soyut olarak değil somut olarak incitme veya yaralama arzusu baskındır. Dolaylı bir saldırganlık türü olarak da değerlendirilen edilgen saldırganlıkta, bireyler farklı kaygılardan dolayı pasif bir davranış gösterip mücadeleden kaçma eğilimindedir. Edilgen saldırganlık, sözel olarak iğneleme ve alay etme biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan atılganlık ise, bir başkasını yaralamak ya da incitmek değil, etkileyici ve açık bir iletişim türünü ifade eder. Başkalarının haklarını ihlal etmeden, kişinin kendi haklarını kabul edilebilir biçimde savunmasıdır. Atılganlık ile saldırganlık arasında temel bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Saldırganlıkta birey karşısındakilerin haklarını gözetmemekte, onlara saygı duymamakta, düşüncelerini kabul ettirebilmek için şiddet ve zorlama gibi yollara başvurmaktadır. Atılganlıkta ise düşünce kabul ettirilmeye çalışılırken, saygı çerçevesi içerisinde yapılmaktadır. Aynı zamanda atılgan bireyler, yasal hakları çerçevesinde kendilerine haksızlık ve saygısızlık yapılmasına izin vermemektedir. İnsanın kendini kolayca ifade edebiliyor olması bir tür atılganlık olarak değerlendirilebilir (Bostan ve Kılıçgil, 2008; Tutkun, Güner, Ağaoğlu, Soslu, 2010; Hasta ve Güler, 2013).

Saldırganlığın nedenleriyle ilgili olarak da farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Ancak ileri sürülen nedenlerden hiçbirisi bu çok yönlü fenomenin kapsamındaki ve yoğunluğundaki değişimi tek başına açıklayabilecek nitelikte değildir (Eron, 1994: 9; Ainsworth, 2002: 49). Bununla birlikte genel olarak saldırganlığın nedenleri şu şekilde özetlenebilir: Ailede şiddetin gözlemlenmesi ya da şiddete mâruz kalma, ilgi ve sevgi eksikliği, ailedeki suçlu birey örnekleri, parçalanmış aile yapıları, medyada yer alan şiddet örnekleri,

şiddet içerikli bilgisayar oyunları, alkol ve bağımlılık yapan maddelerin kullanımı, hızlı ve düzensiz kentleşme, gürültü kirliliği, iç ve dış göçler, gelir dağılımındaki dengesizlik, toplumsal ve kültürel değerlerin dejenerasyonu (Fromm, 1994: 20, 25; Renfrew, 1997: 86; Anderson and Bushman, 2002: 30-45; Anderson, Berkowitz et al., 2003: 81-105).

Saldırganlığın nedenleriyle ilgili olarak yukarıda belirtilen açıklamalar yanında, kişilerarası ilişki tarzlarının da saldırganlığı etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Son zamanlarda farklı alanlardaki araştırmacıların ilgi odağı haline gelen kişilerarası ilişkiler yazınbilimde “iki ya da daha fazla kişi arasındaki her türlü ilişki” olarak tanımlanmaktadır. Bir insanın diğer bir insan hakkında ne düşündüğü ve ne hissettiği, o insanı nasıl algıladığı ve ona ne yaptığı, ondan ne yapmasını ya da düşünmesini umduğu, diğer kişilerin eylemlerine nasıl tepki verdiği kişilerarası ilişkiler bağlamında incelenen fenomenlerden bazılarıdır (Heider, 1958: 1-3).

Kişilerarası ilişkiler, insanlık için hayati bir öneme sahiptir. Birçok yaşamsal zevk, mutluluk, kişisel başarı, yeni arkadaşlıklar kurmak, sevgide başarısız olmak ya da genel mutluluğumuz, diğer insanlarla kuracağımız ilişkilere bağlıdır. Aynı zamanda insanların çocukluktan itibaren öğrendikleri kişilerarası ilişkiler, onların yaşamlarının geri kalanını sıcak ve samimi bir şekilde geçirmelerini sağlamaktadır (Matthews, 1993). Ancak, kişilerarası iletişim insanlığın en büyük yeteneklerinden birisi olmasına karşın, insanlar arasında etkili bir iletişimin bulunduğu söylemek oldukça güçtür. Nitekim, kişilerarası ilişkilerdeki başarısızlık, yaşamın bütün yönlerinde ve toplumun bütün alanlarında kişilerarası farklılıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Kişilerarası ilişkilerdeki başarısızlık, yalnızlık, ailesel problemler, mesleki yetersizlik ve memnuniyetsizlik, psikolojik stres, kişisel düş kırıklığı, fiziksel rahatsızlık hatta ölümle sonuçlanabilmektedir (Bolton, 1979: 4). İnsanlar bu tür bir becerinin eksikliğinden dolayı anlam vermedikleri çatışmalarla karşı karşıya kalabilir ve bu kişilerin çoğu yalnızlığı ve depresyon yaşarlar; daha iyi ilişkiler kurmayı arzu ederler ancak onu nasıl başaracaklarını bilemezler (Matthews, 1993). Bununla birlikte dikkate alınan ilk argümanlar ve mevcut kanıtlar, ilişki tarzlarının duyguların ifade edilmesini etkilediğini ortaya koymaktadır (Clark and Finkel, 2005: 170).

Yazınbilimde kişilerarası ilişki tarzlarının çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Kişilerarası ilişki tarzları, baskın, kaçınan, öfkeli, duygudan kaçınan, manipulatif ve küçümseyici tarzlar (Şahin, Batıgün, Koç, 2011; Öztan, 1996: 37-44) şeklinde ele alındığı gibi, besleyici (açık ve saygılı) ve ketleyici/zehirleyici (saygısız/benmerkezci ve küçümseyici) boyutlar içerisinde de incelenmektedir (Şahin, Durak, Yasak, 1994; Hasta ve Güler, 2013). Kişilerarası ilişkilerde besleyici ilişki tarzı, kişilerarası ilişkilerde bireylerin

yaşantılarını iyileştiren, doyurucu ve besleyici tarzdaki ilişkileri; ketkeyici ya da zehirleyici ilişki tarzları ise, yıkıcı etkisi bulunan ve olumsuz yaşantılara neden olabilen ilişki tarzlarını nitelendirmektedir. Karşılıklı anlayış ve empatinin yer aldığı besleyici ilişki tarzları, olumlu kişilerarası ilişkilere hizmet ederken; zorlama ve baskının yer aldığı ketkeyici ilişki tarzları, kişilerarası ilişkilerde çatışmalara neden olabilmektedir. Besleyici ilişkiler, gereksinimlerini karşısındakine açıkça ifade etme, karşısındakine kabullenici ve saygılı bir tarzda yaklaşma ve yapıcı konuşma gibi olumlu özelliklerle açıklanmaktadır. Ketkeyici/zehirleyici ilişkiler ise, kendini üstün görme, karşısındakini küçümseme, başkalarına sözle sataşma ya da onlarla alay etme ve kolayca öfkelenebilme gibi özelliklerle ifade edilmektedir (Greenwald, 1999; Tutkun, Güner, Ağaoğlu ve Soslu, 2010; Hasta ve Güler, 2013).

Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki, kişilerarası ilişki tarzları sosyal yaşantılar içerisinde şekillenmekte, aynı zamanda da kişilerarası ilişkileri etkilemektedir. Her birey, kişilerarası ilişkilerde kendine özgü kişilerarası ilişki tarzlarını tercih etmektedir. Bireyin benimsediği kişilerarası ilişki tarzları da kişilerarası ilişkilerde uyum ya da problemlerin hatta saldırganlığın ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Yazınbilimde saldırganlığın çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Yeterli sayıda araştırma bulunmamakla birlikte saldırganlıkla ilişkisi incelenen değişkenlerden birisi de kişilerarası ilişki tarzlarıdır. Bu çalışmada da ilk olarak üniversite örnekleminde saldırganlık ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişki incelenmektedir. Daha sonra, kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlık türlerini hangi düzeyde yordadığı araştırılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

Besleyici ve ketkeyici/zehirleyici ilişki tarzları ile saldırganlık arasında ilişki bulunmakta mıdır?

Besleyici ve ketkeyici ilişki tarzlarını tercih etme, cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?

Cinsiyete göre saldırganlık puanları farklılaşmakta mıdır?

Ailede şiddete uğrama ya da uğramama açısından saldırganlık puanları farklılaşmakta mıdır?

Ailede şiddete uğrama ile besleyici ve ketkeyici ilişki tarzları arasında ilişki bulunmakta mıdır?

Besleyici ve ketkeyici ilişki tarzları, saldırganlık türlerini yordamakta mıdır?

Yöntem

Katılımcılar:

Araştırmanın örneklemi 2013-2014 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinin 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören toplam 457 gönüllü katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma örneklemi tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. 457 katılımcıdan aşırı uç değerlere sahip 12 katılımcının ve ölçek maddelerini eksik ve/veya hatalı yanıtlayan 15 katılımcının verileri analize dahil edilmemiştir. Bu haliyle mevcut araştırmanın nihai örneklemi 430 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar 17-28 yaş aralığında olup yaş ortalaması 21.11 (s.s.= 1.80)'dir.

Katılımcıların 253'ü (%58.8) kadın, 177'si (%41.2) erkektir. Katılımcıların %16'sı (n=69) ailede şiddete uğradığını bildirmiştir.

Veri Toplama Araçları:

Araştırmada katılımcıların yaş, cinsiyet, ailede şiddete uğrama vb. demografik özellikleri Kişisel Bilgi Toplama Formu kullanılarak belirlenmiştir. Kişilerarası ilişki tarzları "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği" ve saldırganlık eğilimleri "Saldırganlık Ölçeği" ile değerlendirilmiştir.

Kişilerarası İlişkiler Ölçeği (KİÖ): Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından "Stres Management: A Positive Strategy" isimli video paket programının el kitabında bulunan 53 maddelik bir davranış listesinden yararlanılarak geliştirilen KİÖ 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki her bir madde 0-3 arasında derecelendirilmektedir. Ölçekten alınan puan 0 ile 93 arasında değişmektedir. Ölçek, besleyici (olumlu) ve ketleyici / zehirleyici (olumsuz) ilişki tarzlarını ölçen iki alt ölçekten meydana gelmektedir. Her bir alt ölçek, kendi içinde iki alt boyuta ayrılmaktadır. Besleyici ilişki tarzları alt ölçeği açık ve saygılı ilişki; ketleyici ilişki tarzları alt ölçeği ise benmerkezci ve küçümseyici ilişki alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .79 olup alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları .56 ile .78 arasında değişmektedir. Benzer şekilde yapı ve yordayıcı geçerlik tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, ölçeğin geçerli bir ölçme aracı olduğu ortaya konulmuştur (Şahin, Durak ve Yasak, 1994; Oral, 2006).

Saldırganlık Ölçeği: Kiper (1984) tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği 30 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler aracılığıyla toplam saldırganlık eğiliminin yanı sıra saldırganlık üç boyutta ölçülmektedir: Yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık. Her bir alt test 10 madde içermekte olup maddeler 1 (bana hiç uymuyor) -7 (bana çok uyuyor) arasında değişen seçenek üzerinde değerlendirilmektedir. Olumlu ve olumsuz ifadeler içermesi

nedeniyle alt testlere 31 puan eklenmektedir. Bu haliyle alt testlerden alınabilecek en düşük puan 1, en yüksek puan ise 61'dir. Her üç alt ölçeğin toplam puanlarından yola çıkılarak her denek için genel bir saldırganlık puanı elde edilmektedir.

İşlem:

Ölçekler katılımcılara sınıf ortamında grup halinde uygulanmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılar çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Ölçekleri doldururken dikkat edilmesi gereken konular hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Verilerin Analizi:

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 20.0 ile analiz edilmiştir. Öncelikli olarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Uç değer olarak tespit edilen 12 katılımcının verisi analize dahil edilmemiştir. Aşırı uç değerlerin çıkarılması sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiğine karar verilmiş ve nihai analizler 430 katılımcının ham verisi üzerinden yürütülmüştür. Araştırmanın amaçları doğrultusunda verilerin analizinde bağımsız gruplar t testi, Ki-kare testi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Testi ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular:

Araştırmanın amacı doğrultusunda, besleyici (açık, saygılı) ve ketleyici/zehirleyici (benmerkezci/saygısız, küçümseyici) kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık türleri (yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık) arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiyle İlgili Bulgular:

Tablo 1: Kişilerarası İlişki Tarzları, Genel Saldırganlık ve Saldırganlık Alttestleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Açık	Saygılı	Saygısız	Küçümseyici	Besleyici	Zehirleyici	Yıkıcı saldırganlık	Atılganlık	Edilgen saldırgan.
Açık									
Saygılı	601** *								
Saygısız/ Benmerkezci	335** *	251***							
Küçümseyici	.041	.137**	454***						
Besleyici	910** *	879***	330***	-.096*					
Zehirleyici/ Ketleyici	108*	001	750***	.930***	065				
Yıkıcı saldırganlık	.035	.136**	345***	.458***	.092	483***			
Atılganlık	449**	320***	186***	-.004	435***	074	.094		

	*								
Edilgen saldırganlık	.125*	.140**	293***	.450***	.147**	455***	.610***	.100*	
Genel Saldırganlık	110*	.005	401***	.457***	063	505***	.859***	421***	766***

*** p<.001, ** p<.01, *p<.05

Kişilerarası ilişki tarzlarından besleyici (açık ve saygılı) ve zehirleyici/ketleyici (küçümseyici ve saygısız/benmerkezci) ile saldırganlık alt testleri (yıkıcı, atılganlık ve edilgen) arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1’deki bulgular incelendiğinde yıkıcı saldırganlık ile saygısız/benmerkezci ($r=.345$), küçümseyici ($r=.458$) ve zehirleyici/ketleyici ($r=.483$) ilişki tarzları arasında pozitif yönde $p<.001$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Benzer şekilde yıkıcı saldırganlık ile saygılı ilişki tarzı arasında negatif yönde anlamlı ama düşük bir ilişki bulunmaktadır ($r=-.136$, $p<.01$). Diğer taraftan yıkıcı saldırganlık ile açık ($r=-.035$) ve besleyici ilişki tarzları arasındaki korelasyon katsayısı ($r=-.092$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 1’deki korelasyon katsayıları edilgen saldırganlık alttesti açısından incelendiğinde; edilgen saldırganlık ile küçümseyici ($r=.450$) ve ketleyici/zehirleyici ($r=.455$) ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı ($p<.001$) bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan korelasyon katsayıları düşük olmakla birlikte, edilgen saldırganlık ile besleyici ($r=-.147$, $p<.01$), saygılı ($r=-.140$, $p<.01$) ve açık ($r=-.125$, $p<.05$) ilişki tarzları arasında negatif yönde; saygısız/benmerkezci ($r=.293$, $p<.001$) ilişki tarzı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Kişiler arası ilişki tarzları ile atılganlık arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde; atılganlık ile besleyici ($r=.435$, $p<.001$) ve açık ($r=.449$, $p<.001$) ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır (bkz. Tablo 1). Atılganlık ile saygılı ($r=.320$, $p<.001$) ve saygısız/benmerkezci ($r=.186$, $p<.001$) ilişki tarzları arasında anlamlı bir ilişki olmakla birlikte ilişki katsayıları düşük düzeydedir. Öte yandan, atılganlık ile küçümseyici ($r=.004$, $p>.05$) ve zehirleyici/ketleyici ($r=.074$, $p>.05$) ilişki tarzı arasında anlamlı ilişkiler bulunmamaktadır.

Saldırganlık ölçeğinin üç alt testinin katkıda bulunduğu genel saldırganlık puanı ile saygısız ($r=.401$), küçümseyici ($r=.457$) ve ketleyici/zehirleyici ($r=.505$) ilişki tarzları arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ($p<.001$) ilişki bulunmaktadır (bkz Tablo 1). Benzer şekilde genel saldırganlık puanı ile açık ilişki tarzı arasında anlamlı bir ilişki ($r=.110$, $p<.05$) bulunmuştur. Ancak söz konusu korelasyon katsayısının düşük düzeydedir. Diğer taraftan genel

saldırıcılık ile saygılı ($r=-.005$) ve besleyici ($r=.063$) ilişki tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Kişilerarası İlişki Tarzlarından Genel Saldırıcılık ve Saldırıcılık Alt Boyutlarının Yordanmasına İlişkin Bulgular:

Saldırıcılık türlerini yordayan kişilerarası ilişki tarzlarını belirlemek amacıyla aşamalı hiyerarşik regresyon (stepwise) analizi yapılmıştır.

İlgili tabloda da görüldüğü gibi (Tablo 2) yıkıcı saldırıcılığı küçümseyici, saygısız/benmerkezci ve saygılı ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu üç ilişki tarzı yıkıcı saldırıcılığa ilişkin toplam varyansın %25'ini açıklamaktadır. Küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları yıkıcı saldırıcılığı pozitif yönde yordarken, saygılı ilişki tarzı negatif yönde yordamaktadır.

Atılıcılık, açık ilişki tarzı tarafından anlamlı bir şekilde pozitif yönde yordanmakta olup açık ilişki tarzı atılıcılık puanlarındaki toplam varyansın %20'sini açıklamaktadır. Diğer ilişki tarzları atılıcılığı yordamamaktadır.

Edilgen saldırıcılığı ise küçümseyici, açık ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu üç ilişki tarzı edilgen saldırıcılığa ilişkin toplam varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları edilgen saldırıcılığı pozitif yönde yordarken, açık ilişki tarzı negatif yönde yordamaktadır.

Tablo 2: Kişilerarası İlişki Tarzlarının Saldırıcılık Boyutlarını Yordamasına İlişkin Bulgular

Yıkıcı saldırıcılık	.252	.247			47.920***
Küçümseyici			.333	6.774***	
Saygısız/Benmerkezci			.231	4.590***	
Saygılı			-.148	-3.275**	
Atılıcılık	.202	.200			108.349***
Açık			.449	10.409***	
Edilgen saldırıcılık	.237	.232			44.190***
Küçümseyici			.357	7.313***	
Açık			-.173	-3.758***	
Saygısız/ Benmerkezci			.189	3.647***	
Genel saldırıcılık	.256	.253			73.623***
Küçümseyici			.347	7.401***	
Saygısız/ Benmerkezci			.244	5.207***	

*** $p<.001$, ** $p<.01$, * $p<.05$

Genel saldırıcılığı küçümseyici ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu iki ilişki tarzı edilgen saldırıcılığa ilişkin toplam varyansın %25'ini açıklamaktadır. Küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları edilgen saldırıcılığı pozitif yönde yordamaktadır.

Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlığın Cinsiyet Düzeylerine Göre Karşılaştırılması:

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kişilerarası ilişki tarzları puanları açısından incelendiğinde, saygılı, saygısız/benmerkezci, küçümseyici ve ketleyici/zehirleyici ilişki tarzları puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İlgili ortalamalar incelendiğinde, erkeklerin ketleyici/zehirleyici, küçümseyici ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan kadınların saygılı ilişki tarzı puan ortalamaları erkeklerden daha yüksektir. Açık ve besleyici ilişki tarzları puan ortalamaları cinsiyetlere göre anlamlı bir değişiklik göstermemektedir.

Tablo 3: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlığın Cinsiyet Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

		Cinsiyet		t ₄₂₈
		Kadın (n=253)	Erkek (n=177)	
Kişilerarası İlişki Tarzları	Açık	16.24± 4.16	16.02± 3.89	.560
	Saygılı	16.57± 3.43	15.89± 3.61	1.978*
	Saygısız/benmerkezci	5.86± 2.13	6.51± 2.26	-3.021**
	Küçümseyici	5.58± 3.78	7.58± 3.96	-5.293***
	Besleyici	32.81± 6.76	31.91± 6.79	1.360
	Zehirleyici/ketleyici	11.45± 5.03	14.10± 5.43	-5.198***
Saldırganlık	Yıkıcı	25.55± 10.02	32.23± 11.15	-6.488***
	Atılganlık	46.20± 8.89	45.50± 8.89	.795
	Edilgen	24.77± 10.07	28.23± 10.49	-3.439**
	Genel Saldırganlık	96.53± 20.35	105.97± 21.05	-4.666***

*** p<.001, ** p<.01, *p<.05

İlgili tablo (Tablo 3), saldırganlık puanları açısından incelendiğinde edilgen, yıkıcı ve genel saldırganlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İlgili ortalamalar incelendiğinde, erkeklerin yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan atılganlık puan ortalamaları cinsiyetlere göre anlamlı bir değişiklik göstermemektedir.

Ailede Şiddete Uğrama Açısından Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlık Puanlarının Karşılaştırılması:

Katılımcıların 69'u (%16) ailede şiddete uğradığını, 361'i (%84) ise ailede şiddete uğramadığını belirtmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ailede şiddete uğrama durumları

	Cinsiyet		Toplam (n=430)
	Kadın (n=253)	Erkek (n=177)	
Ailede şiddete uğrama	27 (%39.1)	42 (%60.9)	69 (100)
Ailede şiddete uğramama	226 (%62.6)	135 (%37.4)	361 (%100)

Tablo 4'te görüldüğü gibi, erkek katılımcıların ailede şiddete uğrama oranı kadın katılımcılardan daha yüksektir ($\chi^2=13.179$, s.d.=1, $p<.001$).

Tablo 5: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlığın Ailede Şiddete Uğrayıp Uğramama Değişkeni Açısından Karşılaştırılması

		Şiddete uğrama		t_{428}
		Evet (n=69)	Hayır (n=361)	
Kişilerarası İlişki Tarzları	Açık	16.07± 3.82	16.16± 4.09	-.181
	Saygılı	16.33± 3.32	16.28± 3.56	.104
	Saygısız/benmerkezci	6.34± 2.27	6.09± 2.19	.882
	Küçümseyici	7.40± 4.21	6.21± 3.91	2.281*
	Besleyici	32.40± 6.61	32.45± 6.82	-.054
	Zehirleyici/ketleyici	13.75± 5.50	12.31± 5.30	2.057*
Saldırganlık	Yıkıcı	33.10± 10.70	27.39± 10.82	4.021***
	Atılgnlık	46.13± 7.64	45.87± 9.12	.218
	Edilgen	29.31± 10.52	25.60± 10.25	2.746**
	Genel Saldırganlık	108.55± 20.14	98.86± 20.99	3.532***

*** $p<.001$, ** $p<.01$, * $p<.05$

Tablo 5'te görüldüğü gibi, kişilerarası ilişki tarzları puanları açısından incelendiğinde, ketleyici/zehirleyici ve küçümseyici ilişki tarzı puanlarının, ailede şiddete uğrayıp uğramamaya göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İlgili ortalamalar incelendiğinde, ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların ketleyici/zehirleyici ve küçümseyici ilişki tarzları puan ortalamalarının ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Öte yandan besleyici, açık, saygılı ve saygısız ilişki tarzları puan ortalamaları, ailede şiddete uğrayıp uğramamaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yine saldırganlık puanları açısından incelendiğinde, ilgili tabloda da görüldüğü gibi (Tablo 5), yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puanlarının ailede şiddete uğrayıp uğramamaya göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. İlgili ortalamalar incelendiğinde, ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puan ortalamalarının ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan atılgnlık puan ortalamaları ailede şiddete uğrayıp uğramamaya göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tartışma

Kişilerarası İlişki Tarzları İle Saldırganlık ve Saldırganlığın Alt Boyutları Arasındaki İlişki:

Kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgili bulgular incelendiğinde, yıkıcı saldırganlığın, zehirleyici/ketleyici ve bu tarzın alt boyutları olan saygısız/benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir. Yine yıkıcı saldırganlık ile besleyici ilişki tarzlarından saygılı ilişki tarzı

arasında korelasyon katsayısı düşük olmakla birlikte negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma bulgularımıza benzer şekilde, bu konuda yapılan bir araştırmada da, yıkıcı saldırganlık, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde; saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde anlamlı ilişkiler göstermiştir (Hasta ve Güler, 2013: 77-78). Bu konuda yapılan bir araştırmada da öğrencilerin kişilerarası iletişim becerilerinin geliştirilmesinin ve onlara empatik iletişim becerilerinin kazandırılmasının, okullarda yaşanan antisosyal ve saldırgan davranışları önlemeye olumlu katkılar sağlayacağı belirtilmiştir (Kurtyılmaz, 2005: 11, 51).

Bununla birlikte, saldırganlık türlerini yordayan kişilerarası ilişki tarzlarını belirlemek amacıyla yapılan aşamalı hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre, yıkıcı saldırganlığı küçümseyici, saygısız/benmerkezci ve saygılı ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu üç ilişki tarzı yıkıcı saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %25'ini açıklamaktadır. Küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları yıkıcı saldırganlığı pozitif yönde yordarken, saygılı ilişki tarzı negatif yönde yordamaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmada da, bizim araştırma bulgularımıza benzer şekilde, yıkıcı saldırganlığı, küçümseyici ilişki tarzının pozitif yönde yordadığını saptanmıştır. (Hasta ve Güler, 2013: 87). Araştırmada elde edilen bu bulgular beklenen yödedir ve ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarının yıkıcı saldırganlığı pozitif yönde, saygılı ilişki tarzının ise negatif yönde yordadığıyla ilgili bilgilerle de örtüşmektedir.

Diğer taraftan kişilerarası ilişki tarzları ile edilgen saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgili bulgular incelendiğinde, edilgen saldırganlık ile ketleyici/zehirleyici ve onun alt boyutu olan küçümseyici ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Yine korelasyon katsayıları düşük olmakla birlikte, edilgen saldırganlık ile besleyici ilişki tarzları (saygılı ve açık) arasında negatif yönde; saygısız/benmerkezci ilişki tarzı ile arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda yapılan araştırma bulguları, araştırma bulgularımızla paralellik göstermektedir (Hasta ve Güler, 2013: 77-78). Bununla birlikte, regresyon analizi sonuçlarına göre edilgen saldırganlığı, küçümseyici, açık ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu üç ilişki tarzı edilgen saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %23'ünü açıklamaktadır. Küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları edilgen saldırganlığı pozitif yönde yordarken, açık ilişki tarzı negatif yönde yordamaktadır. Araştırma bulgularımızla tutarlı bir şekilde, Hasta ve Güler (2013: 87) tarafından yapılan araştırmada da, edilgen saldırganlığı küçümseyici ilişki tarzının pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bu bulgular, hem araştırmada beklenen bir sonuçtur hem de bu konuda yazınbilimle yer alan bilgilerle tutarlılık göstermektedir. Gerek ilgili kişilerarası ilişki tarzları gerekse edilgen saldırganlıkla ilgili özellikler arasındaki benzerlikler, bu tür bir yordamayı haklı çıkaracak

niteliktedir. Nitekim besleyici ve ketleyici kişilerarası ilişki tarzlarıyla ilgili açıklamalar, bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Örneğin, besleyici ilişki tarzı, kendi ihtiyaçlarını ve isteklerini karşısındakine açıkça belli etmek, karşısındakine saygı duyduğunu ve onu kabullendiğine ilişkin mesajlar vermek, düşünce ve duygularını dürüstçe paylaşmak, konuşmaların yapıcı ve olumlu olması gibi özelliklerle tanımlanmaktadır (Oral, 2006: 142, 147). Diğer taraftan olumsuz kişilerarası ilişki tarzları, bireylerin hayat kalitesini ve yaşam doyumunu olumsuz yönde etkilemekte, ilişkilerinde çatışma ve sorun yaşamalarına zemin hazırlamaktadır (Batıgün, 2004: 49).

Kişilerarası ilişki tarzları ile atılganlık arasındaki ilişkiyle ilgili bulgulara göre, atılganlık ile besleyici ve onun alt boyutu olan açık ilişki tarzı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Atılganlık ile saygılı ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları arasında anlamlı bir ilişki olsa da, ilgili korelasyon katsayısının düşük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, atılganlık ile küçümseyici ve zehirleyici/ketleyici ilişki tarzı arasında anlamlı ilişkiler bulunmamaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmada da, atılganlık ile açık, saygılı ve benmerkezci ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bununla birlikte, regresyon analizi sonuçlarına göre, açık ve benmerkezci ilişki tarzları atılganlığı anlamlı bir şekilde pozitif yönde yordamaktadır. Açık ve benmerkezci ilişki tarzları atılganlık değişkenindeki varyansın %51’ni açıklamaktadır (Hasta ve Güler, 2013: 77-78, 87). Diğer bir araştırmada ise, sosyal ilişkilerde şefkatli ve ısrarlı olma ile atılganlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Şekertekin, 2003: 13). Atılganlık ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiyle ilgili araştırma bulguları incelendiğinde, temelde tutarlılık göstermekle birlikte bulgular arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Gerek atılganlık gerekse kişilerarası ilişki tarzlarının özellikleriyle ilgili değerlendirmeler bu duruma açıklama getirebilir. Nitekim, saldırganlık türlerinden atılganlıkla ilgili özelliklerin, hem besleyici hem de ketleyici ilişki tarzlarıyla ilgili özelliklerle ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, açık kişilerarası ilişki tarzını ölçen “Kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşısındakine açıkça belli ederim” gibi maddelerin, atılganlıkla da ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan açık ilişki tarzına sahip bireylerin istek ve gereksinimlerini açıkça dile getirmeleri, onların atılgan özelliklerine işaret ediyor olabilir. Bu durum, açık ilişki tarzının atılganlığı yordama nedenini açıklar niteliktedir (Hasta ve Güler, 2013: 86-87).

Kişilerarası ilişki tarzları ile genel saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgili bulgular incelendiğinde, genel saldırganlık ile ketleyici/zehirleyici ilişki tarzı ve bu tarzın alt boyutları olan saygısız ve küçümseyici ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Genel saldırganlık ile açık ilişki tarzı arasında anlamlı bir ilişki olmakla birlikte,

ilgili korelasyon katsayısı düşüktür. Diğer taraftan genel saldırganlık ile saygılı ve besleyici ilişki tarzları arasında anlamlı ilişki saptanamamıştır. Bununla birlikte, regresyon analizi sonuçlarına göre genel saldırganlığı küçümseyici ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzları anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu iki ilişki tarzı genel saldırganlığa ilişkin toplam varyansın %25'ini açıklamaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmada, problem çözme ve iletişim puanları pozitif olarak artarken, besleyici ilişki tarzları da artmaktadır (Karaca, Ünsal, Onan, Öz, 2011: 10). Bir başka araştırmada ise, kişilerarası ilişkiler tarzı ölçeğinin alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Şekertekin, 2003: 13).

Kişilerarası ilişki tarzları, kişilerarası ilişkileri doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda olumsuz kişilerarası ilişki tarzları olarak nitelendirilen ketleyici ilişki tarzları (saygısız ve küçümseyici), saldırganlık da dahil olumsuz birtakım kişilerarası ilişki ve iletişim problemlerine neden olabilmektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda, kişilerarası iletişimdeki olumsuz tarzlar ile anksiyete, yaşamdan ve kişilerarası ilişkilerden duyulan memnuniyetsizlik ve kendilik algısı arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Şahin, Batıgün ve Uzun, 2011: 112). Bir diğer araştırmada ise, kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtma boyutlarının (yakınlıktan kaçınma, zihin okuma ve gerçekçi olmayan ilişki beklentisi) herhangi birinden alınan puanın artmasıyla, saldırganlık ölçeğinden alınan puan da artmaktadır (Uğur, 2013: 89.). Koç (2008: 99) tarafından yapılan bir araştırmada da, kişilerarası tarzın, öfke ile ilişkili davranışlar ve kişilerarası öfke ile pozitif yönde ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Uzun (2008: 68, 71) tarafından yapılan bir araştırmada, herhangi bir anksiyete bozukluğu yaşayan bireylerin, normal bireylere oranla kişilerarası ilişkilerinde daha olumsuz bir tarz kullandıkları saptanmıştır. Bir diğer araştırmada ise, psikosomatik bozukluğu olan grubun baskın, kaçınan, öfkeli, duyarsız ve manipülatif kişilerarası iletişim tarzı puanlarının, psikosomatik bozukluğu olmayan gruptan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür (Karlı, 2008: 90-91). Bir diğer araştırmada da sosyal fobi belirti düzeyleri yüksek olan katılımcılar zehirleyici ilişki özellikleri gösterirken, düşük sosyal fobi belirtisi olanlar besleyici ilişki özellikleri sergilemektedirler (Bayramkaya, 2009: 92-93).

Bireylerin olumlu bir kişilerarası tarzına sahip olmaları, diğer bir ifadeyle sosyal becerilerinin güçlü olması, aynı zamanda koruyucu ruh sağlığı açısından da büyük önem taşımaktadır. Olumlu geri bildirim ve pekiştirici sağlayan herhangi bir etkileşim, bireyin ruhsal iyilik hali ve kendisine ilişkin algısı üzerinde olumlu etkiler sağlamaktadır (Şahin, Batıgün, Koç, 2011: 9). Bu konuda yapılan araştırma bulguları da, yaşanan memnuniyet verici ilişkilerin, kendilik saygısını anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir (Broemer and Blümle, 2003).

Cinsiyet Değişkenine Göre Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlık:

Mevcut araştırmanın bulguları, erkeklerin ketleyici/zehirleyici, küçümseyici ve saygısız/benmerkezci ilişki tarzlarını; kadınların ise saygılı ilişki tarzını diğer cinsiyete göre daha fazla sergilediklerini göstermemektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmada, kadınlarda besleyici, erkeklerde ise zehirleyici ilişki tarzının daha fazla olduğu saptanmıştır (Tümkiye, 2010: 168). Bir diğer çalışmada da kadınların açık ve saygılı ilişki tarzı düzeylerinin anlamlı olarak erkeklerden yüksek olduğu; saygısız/benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzı düzeylerinin ise anlamlı olarak erkeklerden düşük olduğu saptanmıştır (Hasta ve Güler, 2013: 82-83). Kaya (2010: 84, 93) tarafından yapılan bir çalışmada da, erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre baskın, kaçınan, öfkeli, duygudan kaçınan ve manipülatif ilişki tarzlarını anlamlı düzeyde daha fazla sergiledikleri saptanmıştır. Bir diğer çalışmada ise, tüm ilişki tarzlarında (baskın, kaçınan, öfkeli, duyarsız, küçümseyici-alaycı) erkeklerin puanlarının kadınlardan yüksek olduğu; baskın, duyarsız, manipülatif ve küçümseyici-alaycı tarzlarda farklılığın anlamlı olduğu saptanmıştır (Sevim ve Cevizci, 2014: 22). Erözkan tarafından yapılan bir çalışmada da, kadınların kişilerarası ilişki tarzlarının alt boyutlarından olan duyarlılık ve dışadönüklük ortalamalarının, erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İnsanseverlik, dengelilik ve bağımsızlıktan alınan puanlar açısından ise cinsiyetler arasında fark bulunmamıştır. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı; erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha dışa dönük kişilerarası ilişki tarzlarına sahip oldukları saptanmıştır (2009: 60-64). Kişilerarası ilişki tarzlarından sosyallik, yardıma açık olma, destekleyicilik ve duyarlılık boyutlarında kadınlarla erkekler arasında farklılık bulunmuştur. Kadınlarda bu boyutlarda erkeklerden daha yüksek ortamlalar görülmüştür (Özcan, 1996: 43). Diğer bir çalışmada ise kişilerarası ilişki tarzları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır (Ekinci, Güngörmüş, Topçu ve Kerek, 2012: 36).

Cinsiyete ilişkin bulgulardan hareketle, kişilerarası ilişki tarzlarının şekillenmesinde toplumun kültürel değer ve beklentilerinin önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal ortamda bireylerden cinsiyetleri doğrultusunda ve buna bağlı olarak sosyal ortamın o cinsiyetten beklentisi olan rol modellerine uygun kimlikler geliştirilmesi beklenmektedir. Bir toplumdaki cinsiyet rolleri o toplum içerisinde kişilerin sahip oldukları cinsiyetlere göre toplumun beklentilerini ifade eden, alışkanlık, hal, tavır ve değerleri içinde taşımaktadır. Aynı zamanda kültürler neyin erkeksi ya da kadınsı olduğuna yönelik tanımlar barındırmaktadır. İnsanların hayatlarını sürdürürken bu değerlere kayıtsız kalması söz konusu değildir. Bu nedenle cinsiyete yönelik toplumun ve kültürün ileri sürdüğü tutumlar ve değerler, insanlar üzerinde denetleyici, sınırlandırıcı ve rehberlik edici bir şekilde birçok işlevi yerine getirmektedirler (Sankır, 2010: 2,

26; Ersoy, 2009: 215). Bununla birlikte, kadın ve erkeklerin sosyal rolleriyle ilgili atıflar, onların kişilerarası ilişki tarzları için de geçerlidir. Diğer bir ifadeyle toplum ve kültür hangi kişilerarası ilişki tarzlarının erkeksi ya da kadınsı olduğuyla ilgili belirlemelere ve beklentilere sahiptir. Bunun bir sonucu olarak sosyal etki, açık ya da örtük bir şekilde, bireyleri sosyal ortamları içerisinde cinsiyet rolleriyle özdeşleştirdiği kişilerarası ilişki tarzlarına uymaya zorlar. Örneğin, saygılı ve anlayışlı ilişki tarzlarına uygun davranışlar, erkeklerden daha çok kadınlardan beklenen ilişki tarzlarıdır. Dolayısıyla, dışlanmamak, ayıplanmamak ya da onay görmek vb. amacıyla bireylerin toplum ve kültür tarafından kendilerine sunulan kişilerarası ilişki tarzlarını kullandıkları söylenebilir.

Mevcut araştırmanın bulguları, erkeklerin yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puan ortalamalarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Diğer taraftan atılğanlık puan ortalamaları cinsiyetlere göre anlamlı bir değişiklik göstermemektedir. Nitekim yapılan çeşitli araştırmalarda da bu bulguları destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Bu konuda yapılan bir araştırmada kadınların yıkıcı ve edilgen saldırganlık düzeyleri anlamlı olarak erkeklerden düşüktür. Kadınların atılğanlık düzeyleri ise tam tersine anlamlı olarak erkeklerden yüksektir (Hasta ve Güler, 2013: 82-83). İlgili literatür, erkek öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarının, kadın öğrencilerden daha yüksek olduğunu ve puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğunu ortaya koymaktadır (Tuzgöl, 1998: 70; Kaplan, 2012: 100; Başaran, 2008: 58-59; Uğur, 2013: 61-62, 83; Karagülmez vd., 2006: 125, 129; Koç, 2008; Uysal, 2003: 112). Erkekler kadınlara göre daha fazla yıkıcı saldırganlık göstermektedir (Erden, 2007: 60-62). Diğer taraftan bazı çalışmalar, saldırganlık alt ölçekleri (atılğanlık, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık) açısından cinsiyetler arası anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymaktadır (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009: 234; Yalçın, 2004: 89; Hatunoğlu, 1994: 59, 63; Can, 2002: 44).

Cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgili çeşitli fikirler ileri sürülmektedir (Vatandaş, 2003: 12). Bazı yaklaşımlarda, bu farklılığın değişik sosyalleşme tecrübelerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Anderson and Bushman, 2002: 35-36). Erkekler ile kadınlar arasındaki fark, erkekler ve kadınlara gösterilen farklı yetiştirme tarzlarından kaynaklanıyorsa, bu psikososyal çevrenin etkisini gösterir (Taylor, 1993: 47-48). Meadows'a (1986: 15-16) göre erkekler büyük oranda daha güçlü, daha bağımsız, kadınlardan daha cesur şekilde yetiştirilir ve onların saldırganlığı kabul edilir, hatta teşvik edilir. Kadınlar daha sakin ve daha zayıf, daha bağımlı, daha fazla korunmaya ihtiyaç duyan tarzda yetiştirilirler. Anne-babalar kız ve erkek çocuklarını yetiştirirken toplumda yerleşmiş kadın-erkek rollerine uygun duygu ve davranış özelliklerini vurgulamaya özen gösterirler. Gültekin (2003: 64-65) tarafından da aktarıldı gibi,

toplumda yaygın olarak benimsenmiş erkek cinsiyet rolü, erkeklerde atılganlık, bağımsızlık ve tuttuğunu koparabilmek gibi özellikleri vurgulamaktadır. Saldırganlık da erkeklerde kadınlara oranla daha fazla kabul görmekte ve hatta erkeklerin saldırgan davranışları belli koşullarda desteklenmektedir. Buna karşılık, kadın cinsiyet rolü sevgi ve şefkat dolu olmayı ve diğerlerine bağımlılığı vurgulamaktadır.

Ailede Şiddete Uğrayıp Uğramama Değişkenine Göre Kişilerarası İlişki Tarzları ve Saldırganlık:

Araştırmada elde edilen bulgular, erkek katılımcıların ailede şiddete uğrama oranının kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kişilerarası ilişki tarzları açısından incelendiğinde, ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların ketleyici/zehirleyici ve küçümseyici ilişki tarzı puan ortalamaları, ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılardan daha yüksektir. Diğer taraftan besleyici, açık, saygılı ve saygısız ilişki tarzları, katılımcıların ailede şiddete uğrayıp uğramama durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu sonuçlar, araştırmada beklenen yöndedir. Daha önce de belirtildiği gibi, kişilerarası ilişki tarzlarının (besleyici ya da ketleyici) şekillenmesinde sosyal çevrenin etkili olduğu görülmektedir. Birbirleriyle uyumlu olan ve çocuklarına sevgi gösteren anne-babalar, çocuklarının kendilerini değerli bulmasına ve güven duygularının gelişmesine katkı sağlamaktadır (Morgan, 1998: 323). Diğer taraftan ev içerisinde yaşanan tartışmalara şahit olan çocuğun yaşadığı duygular, onun kişiliği ve gelecekteki sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Akman, Kargı, Özden ve Okyay, 2006: 24). Bu olumsuz deneyimler çocuğun sosyalleşme sürecini kesintiye uğratmakta, toplum içinde yanlış ve tehlikeli roller edinmesine yol açmaktadır (Cevher, 2007: 19). Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki, ailede gözlemlenen ya da uygulanan kişilerarası ilişki tarzlarının, besleyici ya da ketleyici kişilerarası ilişki tarzlarının şekillenmesinde de önemli bir rolü bulunmaktadır. Öte yandan, saldırganlık ile saygısız ilişki tarzı arasında anlamlı bir farklılığın bulunmaması, saldırgan kişilerin saygısızlıkla ilgili toplumsal algılarını yansıtır olabilir. Birey saldırganlıkla ilgili belirli davranışlara toplumsal ya da kültürel nedenlerle olumlu atıflarda bulunmasına rağmen, toplum ve kültür tarafından hoş karşılanmayan ve saygısızlık olarak nitelendirilen ilişki tarzlarına karşı daha hassas davranabilir hatta bu tür davranışlardan kaçınabilir. Diğer bir ifadeyle saldırganlık ve saygısızlıkla ilgili atıflar oluşturulurken, toplumsal ve kültürel boyuttaki referans noktaları önemli bir rol oynar. Örneğin, toplulukçu kültür yapısı içerisinde yetişen bir birey, “gurur meselesi” olarak gördüğü bir olayla ilgili olarak saldırganlık göstermesini haklı hatta gerekli olarak değerlendirirken; tanıdığı bir kişinin kendisine küfürlü konuşmasını normal karşılayabilir

ya da büyüğü olarak gördüğü bir kişi yanında sigara kullanmayı saygısızlık olarak nitelendirebilir ve bundan kaçınabilir.

Katılımcıların saldırganlık puan ortalamalarının da, ailede şiddete uğrayıp uğramama durumuna göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Mevcut araştırmanın bulgularına göre, ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların genel saldırganlık, yıkıcı ve edilgen saldırganlık puan ortalamaları, ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılardan daha yüksektir. Diğer taraftan atılgnlık puan ortalamaları, ailede şiddete uğrayıp uğramama durumları açısından farklılık göstermemektedir. Bu araştırmada beklenen bir sonuçtur ve ailede şiddete uğrama ile saldırganlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunduğuyula ilgili bilgilerle tutarlılık göstermektedir. Örneğın, bu konuda yapılan bir araştırmanın verilerine göre, ailede şiddete uğradığını belirten öğrencilerin toplam saldırganlık puan ortalaması, ailede şiddete uğramadığını belirten öğrencilerin puan ortalamasından daha yüksektir ve bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ailede şiddete uğradığını belirten öğrencilerin okulda şiddet davranışında bulunma oranı, ailede şiddete uğramadığını belirten öğrencilerin oranından daha yüksektir (Koç, 2008). Bu konuda yapılan bir başka araştırmada da, anne ya da babalarından fiziksel şiddet gören öğrencilerin şiddet davranış puan ortalamaları, anne ya da babalarından fiziksel şiddet görmeyen öğrencilerin şiddet davranış puan ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur (Uysal, 2003: 87-91, 115-117). Benzer şekilde bir diğeri araştırmada, ailesinde şiddete maruz kalan öğrencilerin daha çok saldırgan tutum ve davranış sergiledikleri; saldırganlığa çok az maruz kalan ya da hiç maruz kalmayan öğrencilerin ise çok az saldırgan davranış sergiledikleri ya da hiç sergilemedikleri saptanmıştır (Karataş, 2002: 39-46, 63). Araştırma bulgularına göre, kötü muameleye maruz kalan çocukların genelde kriminal davranışlar sergileyen ailelerden geldikleri ve sonraki süreçte bu çocukların da ebeveynleri gibi kriminal davranışlara katıldıkları saptanmıştır (Kızmaz, 2006: 54-55). Kaplan tarafından yapılan araştırmada da, aile içi şiddet yaşantısı olan katılımcıların saldırganlık puanlarının, ailede şiddet yaşantısı olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (2012: 111-112).

Bütün bu bulgular, saldırganlığın öğrenilmiş sosyal bir davranış biçimi olduğunu ve saldırganlığın doğrudan deneyimle ya da başka kişileri gözlemleyerek öğrenildiğini ileri süren sosyal öğrenme kuramı bağlamında açıklanabilir. Nitekim Anderson ve Bushman da (2002: 28, 32-38, 42-43), modern toplumlarda şiddet ve saldırganlığın yüksek oranda ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden birisinin çocukların şiddete maruz kalmaları olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte saldırgan kişilerin model alınması ve saldırgan davranışların pekiştirilmesi, saldırganlığın öğrenilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gözlem vasıtasıyla öğrenilen saldırganlık, pekiştirilmiş uygulamalarla gelişme imkânı bulmaktadır (Bandura, 1978; Anderson

and Bushman, 2002). Saldırgan tepkilerin bulunduğu ortamlarda yetişen çocuklar, saldırganlığın normal bir tepki olduğunu öğrenmektedirler. Saldırgan şekilde davranan kişiler, önceki deneyimleri ve öğrenmeleri nedeniyle bu tür tepkiler göstermektedirler (Eron, 1994: 9-10).

Sonuç:

Saldırganlıkla ilgili yazınbilim saldırganlığın çok yönlü bir problem olduğunu ve saldırganlıkla ilişkili birçok faktörün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yazınbilimde yer alan bulgular kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlıkla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular, genel olarak besleyici (açık ve saygılı) ilişki tarzlarının saldırganlıkla negatif yönde; ketleyici/zehirleyici (küçümseyici ve saygısız/benmerkezci) ilişki tarzlarının ise saldırganlıkla pozitif yönde ilişkili olduğunu ve bu ilişki tarzlarının saldırganlığı anlamlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Aynı zamanda kişilerarası ilişki tarzları cinsiyet değişkeni açısından farklılık göstermektedir. Genel olarak kadınların beleyici ilişki tarzları puan ortalamalarının erkeklerle oranla daha yüksek; erkeklerin ise ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarının kadınlara oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların saldırganlık düzeyleri de cinsiyetlere göre farklılık göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, erkeklerin saldırganlık düzeyleri kadınlara göre daha yüksektir. Katılımcıların kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlık düzeyleri, ailede şiddete uğrayıp uğramama durumuna göre de farklılaşmaktadır. Genel olarak ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların ketleyici/zehirleyici kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamaları ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılardan daha yüksektir. Diğer yandan ailede şiddete uğradığını belirten katılımcıların besleyici kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamaları ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılardan daha düşüktür. Aynı şekilde şiddete uğradığını belirten katılımcıların saldırganlık puan ortalamaları ailede şiddete uğramadığını belirten katılımcılardan daha yüksektir.

Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki, kişilerarası ilişki tarzları sosyal çevresiyle iletişim sürecinde gelişmekte, şekillenmekte ve öğrenilmekte; diğer taraftan da kişilerarası ilişkileri etkilemektedir. Kişilerarası ilişkilerde karşılaşılan çatışma, engellenme ya da problemler karşısında insanlar, besleyici ya da ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarını kullanmayı tercih edebilmektedir. Besleyici ilişki tarzları sosyal ilişkilerde yapıcı, empatik ve anlamaya dayalı ilişkilere hizmet ederken; ketleyici ilişki tarzları yıkıcı ya da saldırgan davranışlara neden olabilmektedir. Benimsenen bu kişilerarası ilişki tarzları da, sosyal yaşamda olumlu ya da olumsuz ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda kişilerarası ilişki

tarzlarının saldırganlıkla ilişkili olduğu ve saldırganlığın önemli yordayıcılarından biri olduğu görülmektedir. Bu nedenle çok yönlü nedenleri bulunan saldırganlığın yalnızca kişilerarası ilişki tarzları açısından incelenmiş olması araştırma açısından bir sınırlılık yaratmaktadır. Diğer taraftan katılımcıların yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması da araştırma sonuçlarının genellenebilirliği açısından bir sınırlılık oluşturmaktadır. Bununla birlikte araştırmada kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkinin inceleniyor olması, araştırmanın önemli katkılarından biridir. Araştırmanın bir diğer katkısı ise, kişilerarası ilişki tarzları ve saldırganlığın, hem cinsiyet hem de ailede şiddete uğrayıp uğramama değişkenleri açısından inceliyor olmasıdır. Araştırma sonuçları, kişilerarası ilişki tarzlarının sosyal ilişkilerdeki önemini ortaya koyması yanında, bu konuda başta aile olmak üzere okul ve sosyal çevrenin etki ve sorumluluğunu vurgulamaktadır.

Kaynaklar

- AINSWORTH, P. B. (2002). *Psychology and Policing*. Les Johnston. Frank Leishman, Tim Newburn (Eds.). Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- AKMAN, B., KARGI, E., ÖZDEN, Z. ve OKYAY, Ö. (2006). Ailelerin ve Çocukların Kullandıkları Ceza Yöntemleri. I. *Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler*. Uluslararası Katımlı Sempozyum. İstanbul, 28-31 Mart 2006.
- ANDERSON, C. A. and BUSHMAN, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- ANDERSON, C. A.; BERKOWITZ, L. et al., (2003). The Influence of Media Violence on Youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4 (3).
- BANDURA, A. (1978). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communications*, 28 (3), 12-29.
- BAŞARAN, C. (2008). *Çeşitli Tür Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BATIGÜN, A. D. (2004). İntihar İle İlişkili Bazı Değişkenler: Öfke/Saldırganlık, Dürtüsel Davranışlar, Problem Çözme Becerileri, Yaşamı Sürdürme Nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12 (2), 49-61.
- BAYRAMKAYA, E. (2009). *Sosyal Fobi Belirtileri, Yetişkin Bağlanma Boyutları ve Kişilerarası İlişki Biçimleri Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOLTON, R. (1979). *People Skills: How to Assert Yourself, Listen to Others, and Resolve Conflicts*. New York: Simon & Schuster.
- BOSTAN, G. ve KILCIGİL, E. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencisi Olan ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırganlık Boyutları. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VI, (3), 133-140.
- BROEMER, P. and BLUMLE, M. (2003). Self-Views in Close Relationships: The Influence of Attachment Styles. *British Journal of Social Psychology*, 42, 445-460.
- BUDAK, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. İkinci Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- CAN, S. (2002). 'Aggression Questionnaire' Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- CEVHER, M. (2007). Suça Sürüklenen Çocuklar, Çocuk Suçluluğuna Genel Bir Bakış. *Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu*. Adem Solak (ed./yazar). Ankara: Hegem Yayınları.
- CLARK, M. S. and FINKEL, E. J. (2005). Willingness to Express Emotion: The Impact of Relationship Type, Communal Orientation, and Their Interaction. *Personal Relationships*, 12, 169–180.
- EKİNCİ, E., GÜNGÖRMÜŞ, K., TOPÇU, G. ve KEREK, E. (2012). Hemşirelik Öğrencilerinin Kişilerarası İlişki Düzeylerinin Belirlenmesi. *Bozok Tıp Dergisi*, (3), 33-38.
- ERDEN, N. K. (2007). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretmenlik Bölümleri Birinci Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Türleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERON, L. D. (1994). Theories of Aggression: From Drives to Cognitions. *Aggressive Behavior: Current Perspectives*. L. Rowell Huesmann (ed.), New York: Plenum Press.
- ERÖZKAN, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Kişiler Arası İlişki Tarzları ve Mizah Tarzları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26.
- ERSOY, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19 (2), 209-230.
- ERŞAN, E., DOĞAN, E. ve DOĞAN, S. (2009). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Açından Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31: 231-238.
- FROMM, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. Şükrü Alpagut (çev.). 2. Basım. İstanbul: Payel.
- FROMM, E. (1994). *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. Y. Salman-N. İçten (çev.). 6. Basım, İstanbul: Payel.
- GREENWALD, J. (1999). *Bağımlılık mı? Bağlılık mı? Zehirleyici İlişkilerden Besleyici İlişkilere*, Zeynep Yıldırımoglu (çev.). İstanbul: Kuraldışı.
- GÜLTEKİN, Z. (2003). *Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HASTA, D. ve GÜLER, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1).
- HATUNOĞLU, A. (1994). *Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HEIDER, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- KAPLAN, B. (2012). *Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KARACA, S., ÜNSAL, G., ONAN, N. ve ÖZ, Y. C. (2011). To Study University Students' Own Family Perception, Family Functions and Interpersonal Relationship Style. *Psychomed, Periodico Quadrimestrale, Rivista Telematica Di Psicoterapia, Medicina Psicosociale, Psicologia Della Salute e Preventiva*, Numero 3 Anno VI Luglio, Direttore Responsabile: Stefania Borgo Selected Posters from The 7th International Conference of Cognitive Psychotherapy "Clinical Science", Istanbul 2-5 June, 2011.
- KARAGÜLMEZ, Ç., DİNÇYÜREK, S., KIRALP, Y. ve ŞAHİN, S. (2006). İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler*. Uluslararası Katılımlı Sempozyum, İstanbul, 28-31 Mart 2006.
- KARSLI, E. (2008). *Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Psikosomatik Bozukluklar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KAYA, F. (2010). *Çocukluk Döneminde Yaşanan İstismarın Kişilerarası İlişki Tarzları Üzerindeki Etkisi: Erken Dönem Uyum Bozucu Şemaların Aracı Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIZMAZ, Z. (2006). Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım. *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1).
- KİPER, İ. İ. (1984). *Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- KIRSH, S. J. (2006). *Children, Adolescents, and Media Violence: A Critical Look at the Research*. London: Sage Publications.
- KOÇ, B. (2011). *Okullarda Şiddet: Lise Öğrencilerinde Şiddet, Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi*. 2. Baskı, İstanbul: E-Yazı Yayınları.
- KOÇ, V. (2008). *Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Depresyon*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KRAHÉ, B. (2001). *The Social Psychology of Aggression*. Hove, Psychology Press.
- KURTYILMAZ, Y. (2005). *Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri İle Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MATTHEWS, D. W. (1993). *Relationship Basics*. North Carolina: North Carolina Cooperative Extension Service.
- MEADOWS, S. (1986). *Understanding Child Development*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- MORGAN, C. T. (1998). *Psikolojiye Giriş*. Hüsnü Arıcı ve diğerleri (çev.). 12. Baskı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- ORAL, N. (2006). *Yeme Tutumu Bozukluğu İle Kişilerarası Şemalar, Bağlanma Stilleri, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTAN, N. (1996). *Kişilerarası İlişkiler Tarz Ölçeği ve Güvenirliği: Bir Ön Çalışma. VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 21-23 Eylül 1994 İzmir*. Yurdal Topsever ve Melek Göregenli (Ed.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

- RENFREW, J. W. (1997). *Aggression and Its Causes: A Biopsychosocial Approach*. New York: Oxford University Press.
- SANKIR, H. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin ‘Kadın Sanatçı Kimliği’ nin Oluşum Sürecine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*.
- SEVİM, S. ve CEVİZCİ, S. (2014). Çanakkale’de Aile Sağlığı Merkezlerinin Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi. *Çanakkale Troya Kültür Merkezi Bildiri Kitabı. 5. Aile Hekimliği Araştırma Günleri, 20-23 Mart*.
- ŞAHİN, N. H., DURAK, A. ve YASAK, Y. (1994). Kişilerarası İlişkiler Ölçeği. VIII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, İzmir 21-23 Eylül*.
- ŞAHİN, N. H., BATIGÜN, A. D. ve KOÇ, V. (2011). Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi, 22 (1), 17-25*.
- ŞAHİN, N. H., BATIGÜN, A. D. ve UZUN, C. (2011). Anksiyete Bozukluğu: Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı ve Öfke Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 12, 107-113*.
- ŞEKERTEKİN, M. A. (2003). Spor Eğitimi Alan ve Almayan Üniversite Bayan Öğrencilerinin Uyum Düzeyleri, Saldırganlık ve Kişilerarası İlişki Tarzlarının Karşılaştırılması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5 (2), 9-14*.
- TAYLOR, E. (1993). The Roots and Role of Violence in Development. *Violence in Society*. Pamela J. Taylor (ed.): London: Royal College of Physicians of London,.
- TUTKUN, E., GÜNER, B. Ç., AĞAOĞLU, S. A. ve SOSLU, R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 23-29*.
- TUZGÖL, M. (1998). *Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜMKAYA, S., ÇELİK, M. ve AYBEK, B. (2010). Ergenlerin Kişilerarası İlişkilerini Etkileyen Sosyal Yaşantı Değişkenlerinin İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke), Sayı 24*.
- UĞUR, E. (2013). *Lise Öğrencilerinin Kişilerarası İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları ve Saldırganlık Tepkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- UYSAL, A. (2003). *Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri, Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansımaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- UZUN, C. (2008). *Kişilerarası İlişkiler, Öfke, Benlik Algısı ve Anksiyete*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- VATANDAŞ, C. (2003). *Aile ve Şiddet (Türkiye’de Eşler Arası Şiddet)*. Afyon: Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- WIEHE, V. R. (1998). *Understanding Family Violence: Treating and Preventing Partner, Child, Sibling, and Elder Abuse*. London: Sage Publications, Inc.
- YALÇIN, İ. (2004). *Ailelerinde Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.